

Koldingbogen

ÅRSTAL:	1987
FORFATTER:	Susanne Vogt
TITEL:	Søren Kjær, borgmester og tolder i Kolding.
KORT RESUME:	Forfatter, oversætter samt "Danmarks riges skriver" i 1500-tallet.

Søren Kjær, borgmester og tolder i Kolding

Af Susanne Vogt

Søger man oplysning om Søren Kjær i de sædvanlige opslagsværker, vil man finde ham omtalt som Søren *Sørensen* Kjær. Han kaldes også Søren Skriver, og hans navn ses desuden latiniseret til Severinus Paludanus med tilføjelsen Ripensis, »fra Ribe«. Ligesom han i kilderne optræder under flere forskellige navne, havde han i livet flere højst forskellige beskæftigelser. Han havde, foruden de officielle hverv som borgmester og tolder, hvortil kom en tilladelse til at holde vinkælder, også tid til at udfolde sig som forfatter og oversætter af latinske og tyske skolekomedier.

Der skal her gøres rede for, hvad man kan udlede om Søren Kjærs familieforhold og tidlige karriere, inden han optræder som gift mand i Kolding 12. januar 1548 ¹⁾.

I efteråret 1551 blev der i Ribe anlagt ikke mindre end tre sager mod en borger i byen, Iver Nielsen, hvis gård i Grønnegade var stridens æble. Sagsøgerne var:

1. Søren Mortensen, borgmester i Kolding, som krævede en fuld broderdel til sig og sine medarbejdere efter deres salige bror, Hr. Morten Mortensen (der altså må have været præst).

2. Hans Skriver, borger i Odense, på sin hustrus vegne, en fuld søsterdel i samme gård.

3. Søren Mortensen, borgmester i Kolding, på sin forældreløse søsterdatter, den i Varde fødte Marine Jensdatters vegne. Hendes forældre var Jens Christensen og Marine Mortensdatter, og der tilkom hende en søsterdel i gården efter hendes mor. Da hendes farbror og rette værge, Frands Skrædder, borger i Kolding var en »tongferdige mand«, d.v.s. tungfør, dårligt

gående, og ikke kunne føre hendes sag på tinge, havde han ved en erklæring af 9. oktober 1551 i Kolding overgivet værgemålet til hendes morbror Søren Skriver, borgmester i Kolding ²⁾.

Erklæringen, der kopieredes i dombogen, var desuden beseglet af Niels Clementsen, borgmester i Kolding, og af rådmændene sammesteds Anders Persen, Poul Jensen og Søren Christensen. Niels Clementsen findes ikke nævnt som borgmester hos Eliassen, men er vel identisk med den Niels Clementsen, der nævnes i grundejerlisten fra midten af 1500-tallet. Også Frands Skrædder er nævnt i denne liste ³⁾.

Iver Nielsen tabte 27. oktober 1551 alle tre sager, da han ikke kunne bevise at have købt de omstridte parter i gården. Dette kan måske have ansporet »beskeden mand« Jørgen Hansen i Egense på Fyn til 25. september 1553 at anlægge endnu en sag imod ham på sin hustru Marine Mortensdatters vegne. Han krævede hendes arv, som var en halvsøster-lod i Iver Nielsens gård⁴⁾. Iver Nielsen fremlagde et afkaldsbrev, hvor to ribeborgere, Svend Nielsen og Anders Olsen, på Ribe byting havde sagt sig at være gjort fuldmyndige af Oluf Kjær, Marine Mortensdatters lavværge, til at give afkald på arven efter hendes far, Morten Skrædder. Han hævdede endvidere, da han af retten blev afkrævet disse fuldmagter, at han havde været tilstede, da Oluf Kjær gjorde mændene fuldmyndige for borgmester Lang Laurids⁵⁾. Oluf Kjær, som vel er en bror til Morten Skrædder, synes ikke at have boet i Ribe, da han på et tidspunkt siges at være kommet til byen, og derpå at være blevet sagsøgt af Iver Nielsen.

Denne tabte nu også den sidste sag, da han hverken kunne fremlægge de førnævnte fuldmagter eller bevise, at han havde fået Marine Mortensdatters stedfar, Jens Overskærers minde, endsige at han havde givet noget for hendes arveret.

Man kan på denne baggrund forsøgsvis opstille følgende oversigt over Søren Kjærs forældre og søskende:

Faderen var antagelig Morten Skrædder, som må have været en velhavende ribeborger, da han havde råd til at lade to sønner studere. Han må være død senest i slutningen af 1530'erne, sandsynligvis noget før, idet en indførsel, som dateres til slutningen af 1520'erne og 1530'erne, ⁶⁾ omtaler en jord ved Grønnegade, »som Morthen Screders arffuinge i wære hafue«. Det passer tidsmæssigt med, at Oluf Kjær skulle have udnævnt fuldmægtige for en borgmester, der kendes fra 1528.

Morthen Skrædder må have været gift to gange, men man kender ikke hans hustruers navne. Den første kone hed måske Marine, da hans datter af andet ægteskab bærer dette navn, og han i det første ægteskab allerede havde en datter af samme navn. Gården i Grønnegade synes at have været hustruens, og Iver Nielsen kan have været en slægtning af hende. Morten Skrædders anden kone overlevede ham og giftede sig igen med Jens Overskærer.

Morten Skrædders børn af første ægteskab var:

1. Hr. Morten Mortensen, han var død 27. oktober 1551.

2. *Søren Mortensen Kjær*, også kaldet Søren Skriver, borgmester og tolder i Kolding. Han må være født senest omkring 1510, da han allerede optræder som rigens skriver 1536 (se nedenfor), og han døde 23. marts 1582 i Kolding. Han blev gift før 12. januar 1548 med Anna Knudsdatter Thuresen, som døde ottendedagen efter sin mand 30. marts eller 31. marts 1582. Hun var datter af koldingborgeren Knud Skriver og dennes hustru Johanne. Dette ægtepar fik 10. juli 1528 og

igen 10. november 1536 brev på en otting jord. Knud Skriver levede endnu 15. oktober 1537, da han på Stidsgård, en nu nedlagt gård i Tyrsting sogn beseglede et mageskifte, ⁷⁾ men var død 12. januar 1548. Hans hustru overlevede ham.

3. En datter, gift med Hans Skriver, borger i Odense; begge levede 27. oktober 1551. Da Hans Skriver kun betegnes som borger, kan det ikke afgøres, om der er tale om den samtidige rådmand af dette navn.

4. Marine Mortensdatter, gift med Jens Christensen, der havde en bror, Frands Skrædder i Kolding. Hun og hendes mand var begge døde 27. oktober 1551. De efterlod en datter, Marine Jensdatter, som var født i Varde.

Morten Skrædders barn af andet ægteskab var:

5. Marine Mortensdatter, gift med Jørgen Hansen i Egense på Fyn, vel sognebyen i Sunds herred. Begge levede 25. september 1553.

Hvordan er det da gået til, at man i så lang tid har kunnet læse, at Søren Kjærs patronym (navn afledt af faderens fornavn) var Sørensen?

Følger man kildehenvisningerne i Dansk Biografisk Leksikon tilbage til Paludan 1926 og Rørdam 1885, ender sporet ved rektor Erik Gjørup Tauber, der 1817 udgav Aarhus Katedralskoles historie og i et afsnit behandlede skolekomedierne og mændene bag dem. Han nævner her som den fremmeste »Præsul Coldingensis Severinus Severini«, og den tilhørende note står i citationstegn: »Om Abrahams Liff og Leffnet, en Leeg udsat paa Dansk af Seffren Seffrensen Borgemester udi Colding« ⁸⁾.

Noten synes at være et »nedkøgt« citat fra Peder Hegelunds epilog til hans skuespil »Susanna« fra 1578. ⁹⁾ Her omtales tre »Lege, som bleve legte vdi Ribe Anno 1576«. Om nummer to af disse hedder det: »Om ABRAHAMS Liff oc Leffnet, En Leeg Georgij Rollenhagen, huilcken Seffren Scriffuer, Borgemester vdi Kolding, vdsatte aff Tydsk paa Danske«. Én eller

anden, måske Tauber selv, må på et tidspunkt have læst Seffrensen for Scriffuer og således bragt misforståelsen til verden.

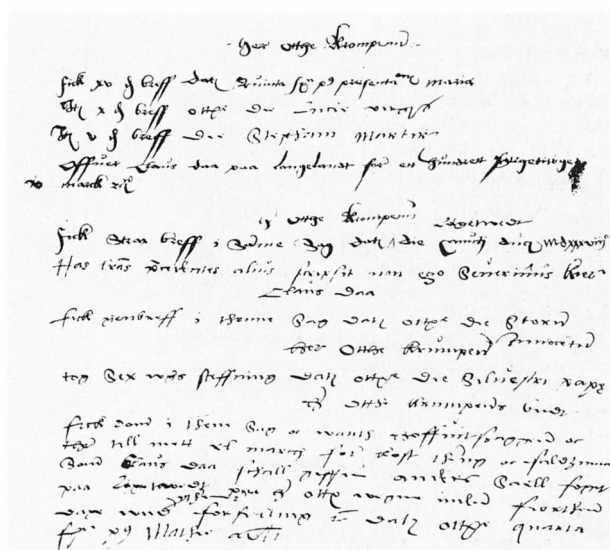
I Kolding kirke fandtes endnu 1730 Søren Kjærs ligsten. Af dens indskrift fremgik det indirekte, at han havde været byens borgmester i 33 år. Toldembedet tiltrådte han kyndelmisse dag (2. februar) 1550 og beholdt det til sin død 23. marts 1582¹⁰⁾.

Med hensyn til tiden forud for hans koldingperiode har man været henvist til en bemærkning hos Claus Lyschander (1558-1624), som kalder ham »Danici regni olim Notarius«. ¹¹⁾ Det betyder »tidligere Danmarks riges skriver«, og det har gennem årene affødt mange gætterier om hans stilling. Men med udgivelsen af Det Kongelige Rettertings Domme og Rigens Forfølgninger er mysteriet løst. Søren Kjær var ganske enkelt fra 1536 rigens skriver; hans arbejde bestod i at føre Rigens Dombog og Rigens Forfølgningsbog, samt at udfærdige forfølgningernes dombreve. Han var i sit embede tilknyttet rigens kansler, ledede den ene afdeling af rettertinget, og han boede ligesom denne mest på Fyn, når han ikke ledsagede kansleren på rettertingsrejse medbringende rettertingets protokoller og segl ¹²⁾.

Det vides ikke hvordan Søren Kjær er blevet rigens skriver. Muligvis har det forbindelse til hans søstres fynske ægteskaber. Men de kan naturligvis være indgået efter hans udnævnelse. Indflydelsesrige personer må have haft kendskab til ham og have regnet ham for en pålidelig mand for det nye styre, velegnet til at medvirke ved retsvæsenets genopretning efter Grevens Fejde og reformationens indførelse. Han, der fremtræder som en studeret mand og sikkert har været bestemt til at blive præst som sin bror, har da foretrukket den mulighed for en verdslig karriere, som her bød sig. Denne mulighed må han siges at have udnyttet fuldt ud, og han synes at have været en højt værdsat, vellidt og respekteret person. Måske var han for flink. Det tog efter hans død arvingerne næsten to år at

inddrive toldembedets restancer, der beløb sig til omtrent 9.000 dlr.

Men selvom Søren Kjær ikke blev hovedrig, endsi-ge adlet, som visse kolleger i Helsingør tidligere var blevet det, er hans navn alligevel ikke blevet glemt. Han formåede ved sin indsats som salmedigter og oversætter at skabe sig en plads i litteraturhistorien. Erasmus Lætus (1526-82) siger om ham: »Hvem andre end Paludanus har Phoebus Apollo givet første- retten til at grundlægge poesien på modersmålet? Ingen anden lærdere end ham har givet fremragende vers en bedre vægt; efter at han var blevet borgmester i Kolding, forestod han embedet med stor fortjeneste; og han oppebar af sine studier den berettigede ære, som dygtigheden giver«.

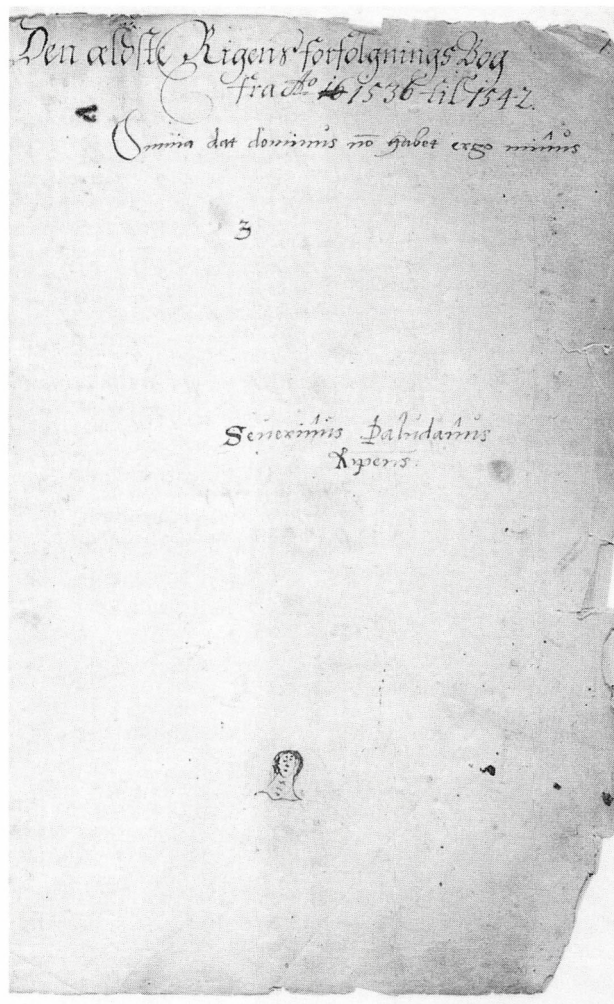
Side af Rigens Forfølgningsbog 1536-42, fol. 79v. Her har Søren Kjær midt i teksten indskudt en bemærkning på latin lige efter omtalen af et straksbrev til hr. Otte Krumpen. Oversat skriver han: Dette foranstående brev har en anden skrevet, ikke jeg, Seuerinus Kier. Søren Kjær kunne altså selv anvende den danske form af sit slægtsnavn i en latinsk tekst. Gengivet efter original i Rigsarkivet. Kbh.

Noter:

1. KancReg 1535-50 s. 377.
2. RibeRåd s. 35 ff. Kroman har læst »tongfærdig«, men n og u skrives i originalen ens, og kun »tongfærdig« giver mening, s. 38 i originalen fol. 35v-36r.
3. Eliassen s. 241 ff og 530
4. RibeRåd s. 44 f. Kroman har læst halv søster lod, men originalen har detegn mellem halv og søster, der står på næste linie, fol. 41r, linie 9 og 10.
5. Laurids Nielsen, borgmester 1528-43, Kinch II s. 60.
6. I Ribe Bys Jordebog s. 64.
7. FrIReg s. 161 og KancReg s. 27. Heise, Dipl. s. 175 f.
8. Tauber s. 86 og s. 87.
9. Udg. 1888-1890 s. 142.
10. KancBrevb 1584-88 s. 22. Ligstenens tekst er gengivet hos Fyhn s. 63.
11. Udg. 1868, s. 302.
12. Ifølge KRD II, indledningen s. XII og noten opholdt rigens kansler og skriver sig på Fyn enten i Odense eller på rigskanslerens gård, og varetog herfra forretningerne angående rigens forfølgninger. Jørgen Quitzow til Sandager var rigens kansler til sin død 4. juli 1544, og senest 15. april 1545 havde Antonius Bryske til Langesø overtaget embedet.

Litteratur:

- Dansk Biografisk Leksikon, 3. udg. bd. 7, Kbh. 1981. H.A. Paludans artikel om Søren Kjær er overført næsten uændret fra 2. udg., Kbh. 1937. (DBL).
- P. Eliassen, Kolding fra Middelalder til Nutid, Kolding 1910.
- Kong Frederik den Førstes danske Registranter, udg. Kr. Erslev og W. Mollerup, Kbh. 1881-82. (FrIReg.).
- Jens Jørgen Fyhn, Efterretninger om Kjøbstaden Kolding, Kbh. 1848.
- Peder Hegelund, Susanna og Calumnia, udg. S. Birket Smith, Kbh. 1888-1890.
- A. Heise, Familien Rosenkrantz's Historie II, Diplomatariet, Kbh. 1882.
- Kancelliets Brevbøger 1584-88, udg. L. Laursen, Kbh. 1906. (KancBrev).
- Danske Kancelliregistranter 1535-1550, udg. Kr. Erslev og W. Mollerup, Kbh. 1879. (KancReg).
- J. Kinch, Ribe Bys Historie og Beskrivelse II, Odder 1884.
- Det Kongelige Rettertings Domme og Rigens Forfølgninger fra Christian III's tid, udg. Troels Dahlerup, Kbh. 1959-69. (KRD).
- Holger Fr. Rørdam, Klavs Christoffersen Lyskanders Levned samt hans Bog om Danske Skribenter, Kbh. 1868.
- Erasmus Lætus, Rer. Dan. lib VIII, passagen gengivet hos Fyhn s. 153, note 2, hvorfra den er oversat fra latin af dr. phil. Bent Jørgensen 1987.
- Hans Aage Paludan, En Gammel Dansk Psalmedigter, EDDA bd. 26, s. 322, Oslo 1926.
- Ribe Bys Jordebog, udg. Ingrid Nielsen under tilsyn af Thelma Jexlev, Esbjerg 1979.
- Ribe Rådstuedombøger 1527-1576 og 1580-1599, udg. Erik Kroman, Kbh. 1974. Originalen i Landsarkivet i Viborg eftersat for relevante passagers vedkommende.
- Holger Fr. Rørdam, Brudstykker af et dansk-norsk Forfatterlexicon fra Tiden før 1660, Personalhistorisk Tidsskrift VI, s. 158, Kbh. 1885.
- Erico Giørup Tauber, Historia Scholæ Cathedralis Arhusiensis, Århus 1817.

Første side af den ældste Rigens Forfølgningsbog, anlagt 1536. Midt på siden har Søren Kjær prentet sit navn i dets latiniserede form, *Seuerinus Paludanus Ripensis*. Nederst på siden er tegnet et lille hoved, der synes at se fromt opad, måske efter den fromme sentens øverst på siden. Der kendes ingen portrætter af Søren Kjær, og dette hoved er — om det nu skal forestille en mand eller en kvinde — det eneste, man kan sætte i forbindelse med ham. Gengivet efter original i Rigsarkivet. Kbh.